

"Sehogy sem áll össze a kép" - Romhányi Balázs közgazdász, a Költségvetési Felelősségi Intézet vezetője a kormány gazdaságpolitikájáról

A szociális ellátások csökkentéséből és a közmunka felduzzasztásából álló "szociális csomag" elvileg megfelelő mértékű költségvetési kiadáscsökkentést jelentene, de az azóta körvonalazódó "puhulások" már le is nullázták a megtakarítások nagy részét. Az elemző szerint az adócsökkentő kormány kezében mostanra nagyjából csak az adóemelés maradt.

Magyar Narancs: Az önök intézete (amelynek névjegyét lásd keretes anyagunkban - a szerk.) eddig két költségvetési elemzést tett közzé. Az első, úgynevezett technikai kivétítés azt mutatta, hogy a 2011. március 8. előtt kihirdetett jogszabályokból már jövőre ezermilliárd forinttal nagyobb költségvetési hiány következik annál, mint amit a kormány a konvergenciaprogramban vállalt. A legutóbbi tanulmányuk viszont megállapítja, hogy a munkaerőpiacot, a nyugdíjrendszert és a szociális ellátásokat érintő újabb kormányzati tervek megvalósítása esetén összességében elérhető az a költségvetési megtakarítás, amelyet a konvergenciaprogram ezeken a területeken ígér. A lyuk tehát nagyjából befedhető.

Romhányi Balázs: Azt mondtuk, a teljes költségvetési lyuk egy része annak lenne a következménye, ha nem csinálnának semmit: a laza költségvetés miatt megemelkednének a kamatok, már ha lenne egyáltalán, aki megveszi az államkötvényeket, valamint a jegybank is felemelné az alapkamatot, ami az ennek következtében keletkező jegybanki veszteség megtérítésén keresztül rontaná a költségvetés egyenlegét. Az elemzés elkészítésekor még úgy volt, ezért mi is azzal számoltunk, hogy 2013 után megszűnnek a különadók, és 10 százalékra csökken a társasági adókulcs a profit 500 millió forintot meghaladó részén is. Ezt a kettőt a konvergencia programban már elvetette a kormány, ami javíthatja az egyenleget, de még nincs rólok kihirdetett törvény.

MN: A szociális transzferek bejelentett változásai mindenesetre nagy előrelépést jelentenének. De önök számoltak egy másik verzióval is: ha az 57 évnél idősebbektől mégsem vonnák el a rokkantnyugdíjat, valamint a korai nyugdíjazás lehetőségeit sem zárnák be. Ebből az látszik, hogy már egy kis puhulás is felborítja az egyensúlyt.

RB: Az összes jóléti ellátás közül a nyugdíjak összege messze a legnagyobb, több mint 3000 milliárd forint. Ilyen nagyságrendű tételnél a legkisebb változtatás is nyilvánvalóan megkülönböztetett figyelmet érdemel. A legtöbb szakértő egyetért a kormánnyal abban, hogy nemzetközi viszonylatban igen nagy terhet jelent a magyar költségvetés számára a 62 éves korhatár alatti nyugdíjak kifizetése, bár az elmúlt években már többször szigorodtak az ezzel kapcsolatos szabályok. Publikált elemzésünkben elvonatkoztattunk attól, hogy a kormány egy-egy részterületen milyen mértékű megtakarítást kíván elérni. Csak azt néztük, hogy összességében teljesíthetők-e a foglalkoztatás, a szociális ellátások és a nyugdíjrendszer területén vállalt éves célszámok. Sok intézkedésről van szó ezen a területen, de ezek költségvetési hatása nagyon eltérő. A családtámogatások befagyasztása például nem jelent tényleges kiadáscsökkentést abban az értelemben, hogy azokat a törvény forintban rögzíti, tehát törvénymódosítás hiányában egyébként sem emelkednek. Így ez voltaképpen nem tekinthető intézkedésnek. Aztán vannak egymilliárdos tételek is, mint például az, hogy az állam átvállalja a veszélyeztetett terhesek táppénzét. Ennek a költségvetési hatása szinte kerekítési hiba. Ezzel szemben szó van két-háromszáz milliárdos tételekről is. Ha egy félmondattal bejelentik, hogy az 57 év felettiekre nem vonatkozik a rokkantnyugdíjasok felülvizsgálata, akkor a rokkantnyugdíjakon elérhető maximális megtakarítás nagy részéből nem lesz semmi.

MN: Ez már eldőlt?

RB: Legalábbis már elhangzott. A kérdése egyébként az egész folyamatra jellemző: még az ezzel foglalkozó újságíró sem tudja pontosan, hogy most éppen hogyan áll a dolog. Félek attól, hogy ez a kormányzati döntés megszületésekor sem volt nyilvánvaló minden kormánytag számára. Hangsúlyozom, az intézetünk nem azt állítja, hogy feltétlenül felül kell vizsgálni az 57 éven felüliek jogosultságát, hiszen ez klasszikus politikai döntés. Csupán tudatosítani szeretnénk, hogy ez az engedmény nagyságrendileg 200 milliárd forintba kerül.

MN: Akkor már az sincs, hogy a 62 éves nyugdíjkorhatár alatt senki nem mehet nyugdíjba? Itt jövőre 164, de 2014-ben már 306 milliárdos megtakarítás nem valósulna meg.

RB: Ez ráadásul csak a közvetlen hatás, emellett ezek az emberek adót és járulékot is fizetnének, ha az állásukban maradnának. Egy rövid ideig a kormányzati kommunikáció arról szólt, hogy egyetlen nyugdíjkorhatár lesz, mindenki addig fog dolgozni. Majd a konvergencia programból kiderült, hogy ebből már csak ötmilliárdos megtakarítást vár a kormány, annak is nagy részét a fegyveres testületek kedvezményeinek megszüntetésétől reméli. A mai szabályok szerint sokféle módja van annak, hogy valaki 62 éves kora előtt nyugdíjba menjen, mégis úgy tűnik, hogy a fegyveres testületeken kívül már szinte senki másra nem vonatkozik a tervezett szigorítás.

MN: Nyilván a Nemzetgazdasági Minisztérium is végez kalkulációkat. Nem lehet, hogy ők más eredményre jutottak, és nem is billeg ennyire a történet?

RB: Sajnos elég egyértelmű az a trend, hogy a minisztériumi apparátusoknak egyre kisebb a beleszólása a szakmai döntésekbe. Már 2000-2009 között is, amikor a Pénzügyminisztériumban dolgoztam, kisebb volt az igény a politikai befolyástól mentes szakmai elemzésekre annál, mint amiről a 90-es években is ott dolgozó kollégáim beszéltek. Minden jel arra mutat, hogy ma sokkal rosszabb a helyzet. Az elmúlt hónapok leépítései sem biztos, hogy növelni fogják a szakértői anyagok súlyát a döntés-előkészítésben, amelybe már eddig is túl korán belekeveredtek a politikai igények.

MN: Abból nem származhat eltérés, hogy már nem férnek hozzá minden olyan adathoz, amelyekhez a Költségvetési Tanács hivatalból hozzájutott?

RB: A "fehér" adatokhoz, mint a GDP, infláció stb. mindenki hozzáférhet. Viszonylag nagy az a szürke zóna, amikor az adat elvileg nyilvános, de mégsem teszi közzé az államapparátus, ha pedig kérjük, néha megpróbálják elszabotálni. Mint civil szervezet, ezekért, ha szép szóval is, de megküzdünk. Ebben a stábnak - a Költségvetési Tanács időszakából adódóan - nagy rutinja van. A "fekete" adatokhoz az államigazgatáson kívül valóban nem lehet hozzájutni, de igazság szerint ezek rendkívül kevés dologhoz kellenek. Például a társasági adó adatbázisához nem juthatunk hozzá, de ez sajnos olyan drámaian nem is javítaná az előrejelzés biztonságát. A különbség inkább az elemzések elkészítésének sebességében van, és egy nagyobb szervezetben könnyebb megvalósítani a minőségbiztosítást is. Természetesen hibázhatunk, például a legutóbbi elemzésünkben az újságírók szűrtak ki egy elírást, amit köszönettel kijavítottunk. Azon is lehet vitatkozni, hogy a 200 milliárdos megtakarítás 180 vagy esetleg 220, de a nullák száma azért nem kérdés.

MN: Önök azzal számolnak, hogy aki az érintett csoportokból ellátás nélkül marad, az mind részt fog venni a közmunkaprogramban, és az ő bérük nyilván csökkenti a költségvetési megtakarításokat. Az eddigieken felül ez 470 ezer új közmunkást jelentene. Nem abszurd ez a feltételezés? Honnan lenne ennyi közmunka?

RB: Ebben is dinamikusan változik a kormányzati álláspont, de az konkrétan elhangzott, hogy mindenkinek fel fognak ajánlani közmunkát, és az is, hogy minden képzeletet felülmúló közmunkaprogram indul majd. Ha a több százezres létszámot nézzük, az valóban minden képzeletet felülmúl.

MN: Illetve az önökét ezek szerint nem.

RB: Ha ez hangzik el a kormányzati kommunikációban, akkor van alapunk illet feltételezni.

Egyébként az sem tűnik reálisabbnak, hogy százezrével maradjanak emberek mindenfajta ellátás nélkül. Mi amúgy az elképzelhető legalacsonyabb költséggel számoltunk: a napi négyórás munkáért kilenc hónapon át fizetett havi nettó 32 ezres bérrel - ennél még a minimálnyugdíj is több, ha valaki évente 12 hónapon keresztül kapja. A kulcskérdés természetesen az, hogy ha megszűnnek az eddigi szociális transzferek, akkor milyen valószínűséggel fognak az érintettek piaci munkát találni. Mi letettük az érvekkel alátámasztott elemzésünket arról, hogy ha kiteszik az embereket az ilyen-olyan ellátásokból, akkor nagy valószínűség szerint 80 százalékuk nem fog tudni elhelyezkedni, mert olyan az iskolázottságuk, koruk, lakóhelyük stb. Ha a miniszter szerint ez a 80 százalék csak 20, akkor az sokkal kevesebb közmunkást jelent. De éppen azt nem lehet tudni, hogy erről mit gondol a minisztérium.

MN: Azzal, hogy ilyen mértékű közmunkát tervez a kormány, elismeri, hogy a többség nem fog piaci munkát találni.

RB: Ha így gondolják, akkor a 2011-re tervezett 64 milliárd forint helyett a jövőben ennek többszörösét kellene biztosítani a közmunka finanszírozására - és akkor még csak a bérköltségről beszéltünk, a munkaeszközökről és az infrastrukturális beruházások forrásairól pláne semmit nem lehet tudni. Ha esetleg mégis a piaci elhelyezkedéssel számolnak, akkor az a gond, hogy a tervezett háromszázalékos GDP-növekedés nem fog három év alatt 200 ezer új munkahelyet megteremteni ebben a szegmensben. Még az sem egyértelmű, hogy a közmunkaprogrammal a kormány tulajdonképpen csábítani vagy fenyegetni próbál. Vajon tényleg szeretné a kormány, ha több százezer ember árkot pucolna és stadiont építene "nem 21. századi technológiával", vagy ezzel csak el akarja érni, hogy az emberek keressenek maguknak munkát? Ha csak fenyegetni akar, akkor párhuzamosan segítenie kellene a tényleges piaci munkavállalást. De a közmunka bérét a minimálbér alá nyomja, amivel elismeri, hogy ezeknek az embereknek a munkája a minimálbérnél kevesebbet ér. Akkor viszont nem megalapozott arra számítani, hogy a piacon mégis meg fogják kapni az ennél magasabb minimálbért. Ha pedig az állam nem akarja a szóban forgó csoportot a piaci szektorba kényszeríteni, mert valóban szeretné az infrastruktúra-beruházásokat és az egyéb közmunkákat elvégeztetni, akkor mi szükség van arra az erkölcsi megbélyegzésre, miszerint ezek olyan dologtalan, lusta, trehány emberek, akiket belügyminisztériumi eszközökkel kell rákényszeríteni, hogy megfogják a lapát végét? Még a bérkommandót is hozzátehetjük: az adójóváírás kivezetése miatt bércsökkenést elszenvedőket a vállalatok kötelesek lesznek kompenzálni. Ez egy minimálbéres esetén tíz százalékkal emeli a bérköltséget - a vállalkozások vagy trükkökhöz folyamodnak, vagy létszámot csökkentenek. Ezzel olyan emberek kerülnek utcára, akiknek a termelékenységük legalább elérte a minimálbért. Miközben egy olyan szegmenst szeretne a kormány a munkaerőpiacra kényszeríteni, amelyről még ő maga is elismeri, hogy nem ér annyit a munkája. Sehogy sem áll össze a kép.

MN: Ennyi bizonytalanság mellett összességében mi mondható el 2014-ig a költségvetésről?

RB: Ha elfogadjuk azt, amit a kormány kommunikál, akkor minden jel arra mutat, hogy az eddig felhozott intézkedéshalmaz nem fogja bezárni a lyukat. Pontosan nem lehet megmondani, de további több százmilliárdnyi egyenlegjavulásra volna szükség. Semmiképp sem kívánunk állást foglalni arról, hogy az egyes intézkedések általában véve kívánatosak-e, avagy elkerülendők, de ha a korai és rokkantnyugdíjazással kapcsolatos korábbi, ambiciózus terveit feladja a kormány, akkor a többi, a munkaerőpiac, a nyugdíj és a szociális transzferek területén tervezett intézkedésekkel a költségvetési hatást nem lehet kompenzálni. A különadókkal sem lehet ilyen nagyságrendet produkálni. A pénzügyi adó a legnagyobb tétel, de helyette 2014-re - nem a költségvetés lyukainak betömődése céljából és nem ilyen mértékben - jó eséllyel lesz már egységes európai pénzügyi adó. A kiskereskedelemből, az energiaszektorból és a távközlésből sem lehet ilyen nagyságrendű bevételt előteremteni, és láthatóan ilyesmin a kormány sem gondolkodik. Az olyan újdonságok, mint a hamburgeradó,

szintén nem érik el azt a nagyságrendet, amire szükség volna.

MN: Akkor mi marad?

RB: A társasági adónál már a konvergencia program is számolt a további csökkentés visszavonásával, tehát szerintem már csak a magánszemélyeket terhelő adók jöhetnek számításba. A multik adóztatásán keresztül lehet külföldiekre hárítani a terheket, de csak korlátozottan. Egy államot alapvetően a saját állampolgárainak kell eltartaniuk, mert a külföldiek tartósan nem fektetik be pénzüket olyan országban, ahol rendszeresen veszteséget kell elszenvedniük. Már jönnek is a kreatívabbnál kreatívabb ötletek, mint például a szuperbruttó szuperbruttója, azaz a munkaadói nyugdíjjárulék egy részét átnevezik munkavállalói járulékká, és emiatt emelkedik a személyi jövedelemadó (*erről lásd múlt heti cikkünket: Ami elromolhat, Magyar Narancs, 2011. július 7.*). Elképzelhető a szuperbruttó kivezetésének késleltetése is, vagy akár a munkát terhelő adók és járulékok progresszivitásának fokozatos visszaállítása.

MN: Ez azt jelentené, hogy az ideiglenes adócsökkentéssel négy év alatt csinálunk egy értelmetlen kört, és ugyanoda jutunk vissza.

RB: Egyszer már volt ilyen kör, csak akkor nyolc év alatt. A 2002 utáni két évben megemelték a közszféra béreit és a nyugdíjakat, amivel két olyan rétegnek ment ki óriási költségvetési pénz, amely ettől érdemben nem dolgozott többet, tehát a gazdasági növekedéshez érdemben nem járult hozzá. Ezt a végén nagy nehézségek árán visszavonták: nincs már 13. havi fizetés, meg 13. havi nyugdíj se. Most kiment egy ennél valamivel kisebb, de ezzel összemérhető nagyságrendű pénz a társadalom felső 20 százalékának, amivel megint nem megyünk sokra. A kormánynak teljesen igaza van abban, hogy Magyarország fő problémája a nagyon alacsony foglalkoztatottság. Csakhogy ez nem az adócsökkentés haszonélvezői, hanem a képzetlenek, a minimálbér környékén foglalkoztathatók körében igaz. Ez utóbbiak esetében viszont a foglalkoztatás munkaadói összköltsége növekedett, tehát a foglalkoztatás szempontjából kritikus réteg helyzetén az adócsomag még rontott is, amit tovább fokoz majd az adójóváírás már bejelentett szűkítése. Talán a kormány idővel majd megpróbál hátraarcot csinálni úgy, hogy az ne tűnjön fel.

Névjegy

A Költségvetési Felelősségi Intézet Budapest (hivatalos nevén kfib.hu Közhasznú Nonprofit Kft.) a két évig létező Költségvetési Tanács széthavarása után, annak "pótlására" jött létre. Az intézet eddigi anyagait a tanács szakértői stábjának volt tagjai önkéntes munkával, szabadidejükben készítették. Céljuk civil szervezetként is változatlan: a költségvetés átláthatóságának megteremtése, az állampolgárok pártsemleges tájékoztatása a gazdasági folyamatok és a gazdaságpolitikai döntések várható költségvetési hatásairól. A függetlenségük biztosítékaként és tevékenységük folytatásának reményében magánszemélyek és vállalkozások adományait, cégek megrendeléseit várják. A szervezet ügyvezetője Romhányi Balázs közgazdász, aki korábban a Pénzügyminisztérium költségvetési főosztályvezető-helyettese, majd a Költségvetési Tanács titkárságának főigazgatója volt.

Mészáros Bálint